

POVODOM

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 36, godina XVIII
novembar, 2013.

© Monos 2013

Alija Izetbegović: "Sam naš opstanak je naša pobjeda"

(odabrani citati)

"Vjerujem da je Bog stvorio ljude slobodnim i jednakim, da ne postoje više i niže rase, ni dobri i zli narodi. Vjerujem da ljudi sa sobom donose jedan broj neotuđivih prava, da vlast nema ovlašćenja da ta prava uskraćuje, kao što ne vjerujem u neograničena prava većine, jer tiranija većine je tiranija kao i svaka druga. Vjerujem da je mjerilo slobode odnos prema manjinama, a sloboda mišljenja prije svega pravo da se drugačije misli... U tome je u najkraćem sadržano moje razumijevanje demokratije"

"...Bosna nije samo parče zemlje na brdovitom Balkanu. Za mnoge od nas Bosna je ideja, san o zemlji na razmeđu svjetova, na velikoj granici između Istoka i Zapada. To je zemlja više vjera i nacija, pa stoga i zemlja tolerancije, gdje svako može da misli i vjeruje kako želi, gdje ne smije biti nasilja nad čovjekom i gdje neće biti nepravde. To je bio naš san o Bosni i samo takva Bosna može da postoji i opstane."

"Da li se u društvu koje je proizvelo ovakvu vrstu otpora agresiji može uopće govoriti o nekakvom etničkom, vjerskom ili građanskom ratu...? Ne, u Bosni su na sceni agresija i fašizam sa jedne, a narodnooslobodilačka borba i demokracija sa druge strane... U Bosni nije bio sukob nacionalnih stranaka, nego sukob demokracije i fašizma. U Bosni se sloboda branila od agresije. Mi nismo nikakva treća strana u BiH (a ni "prva" i "druga"). Mi smo dio odbranjene i slobodne Bosne sa kojeg je i u najmračnijim danima agresije dopirao tračak svjetlosti i nade."

"Živjelo se na ovim prostorima sa različitim običajima i jednom Bogu se molilo u različitim bogomoljama. A ipak, Bosna je kroz duge vjekove bivala jedna i jedin-

stvena i ostajala sasvim posebna. Kad se tako zagledamo u povijest Bosne, moramo se zapitati da li je ova sadašnjost jedna sasvim izuzetna i surova epizoda, možda kratka za povijest, ali sigurno preduga za jedan ljudski vijek. Naša je nesreća što u slomu jednog sistema nismo imali dovoljno snage i vremena da izgradimo bolji, čovjeku primjereniji i bogatiji svijet. Pohlepni nacionalisti su iskoristili trenutak da prigrabe tuđe, ne birajući pri tome sredstva. Mi vjerujemo da će u borbi sa zlom dobro pobijediti, a civilizacija nadživjeti barbarstvo. Toj borbi mi smo dali svoj obol, velik i stravičan u isti mah. Boljelo nas je što smo u toj teškoj borbi često bili usamljeni, bez dovoljno podrške od dijela Svijeta koji na svojim zastavama također nosi simbole ljudskih prava, sloboda i demokracije."

"...Vjerujemo, također, da ljudi različitih vjera i nacija mogu da žive zajedno u toleranciji i miru. Kažu da je to utopija na ovim prostorima. Mi odgovaramo da je to jedini ljudski izlaz iz ove nevolje koja je pogodila mnoge nevine ljude svih vjera i nacija i mi nastavljamo da u to vjerujemo. A utopija u koju se vjeruje prestaje to biti."

"Zamislite se nad kartom Bosne i Hercegovine i recite može li biti dobrog i trajnog rješenja za sve ukoliko jednaka prava ne važe za sve njene stanovnike."

"Mi Bosnu možemo održati jedino kao civiliziranu zemlju. Našavši se u ovakvim klijestima dva mraka koji pokušavaju osvojiti Bosnu, moramo biti oni koji nose luč svjetlosti."

"Kako u Bosni i Hercegovini, nakon tolikih smrti, stradanja i neizrecivih patnji stotina hiljada ljudi – obnoviti njeno

multikulturno biće...? Prije svega, tako da se jasno odvoje četnici od srpskog naroda, zločinci od normalnih ljudi. To razlikovanje mi nikada nismo gubili iz vida."

"Ne krivimo čitave narode za zla i nesreću. Krivi su uvijek i samo pojedinci, bez obzira što ih je tako mnogo da čine za sebe jedan zločinački narod. Krivica nije kolektivna, ona je uvijek pojedinačna, individualna."

"Mislim da ljude treba dijeliti na civilizirane i barbare i da je to jedina prava podjela. Sve ostalo su uvredljive besmislice."

"Nema loših naroda, ima samo loših vođa. Oni koji su krivi za nesreću Bosne odgovarat će prije ili kasnije pred Bogom i pred ljudima. Tu odgovornost niko neće moći izbjeći."

"Da je samo jedan Hrvat ili Srbin poginuo braneći Sarajevo – a nije jedan, nego mnogo njih – mi bismo trebali da ustanemo i da mu odamo poštu na način koji priliči."

"...Mi smo uvijek govorili o multietničkoj državi, o multietničkoj armiji. Ja sam na Žuči nakon rata odao priznanje i zatražio minut šutnje za Srbe koji su pali u odbrani Sarajeva. Na Žuči je bila poznata bitka za odbranu grada. Dakle, ne mislim da smo mi gurali Srbe i Hrvate van Armije Bosne i Hercegovine... Mislim da su ta dva gravitaciona polja, Zagreb i Beograd, privlačila Srbe i Hrvate, jedne u HVO, druge u srpsku vojsku. Treba biti Hrvat ili Srbin i znati kako su se osjećali Srbi i Hrvati u Armiji u situaciji kada je bila stalna propaganda da je to izdaja zemlje, da je to muslimanska vojska. To mogu samo Srbi i Hrvati posvjedočiti... Za takav razvoj stvari se ne smatram odgovornim, ali nisam sretan što su se događaji tako razvijali, ali se oni jesu tako

razvijali. Srbi i Hrvati, barem ogromna većina njih, mene ne smatraju svojim predsjednikom i to smatram ličnim neuspjehom, a isto tako je to loša stvar za Bosnu i Hercegovinu. Ali, u situaciji kakva je bila, mislim da bi se stvari jednako događale – bez obzira da li je na čelu bio Alija Izetbegović ili Zlatko Lagumdžija, ista stvar bi se dogodila.”

“Naš cilj je Bosna slobodnih ljudi, Bosna u kojoj će se poštovati čovjek i njegova prava. Konceptu jednonacionalnih, jednovjerskih i jednostranačkih država – kažem to u množini – mi suprotstavljamo naš koncept slobodne i demokratske Bosne. Mržnji i netrpeljivosti mi suprotstavljamo demokraciju i toleranciju. Kada to geslo ispišemo na svim našim zastavama, onda tome treba postojano da težimo, korigirajući svakodnevno svoj put i neumorno ispravljajući svakodnevne nepravde. Braneći ovaj princip, koji je izraz civilizacije i koji, zapravo, civilizaciju čini mogućom, mi ćemo svaki dan bivati sve jači i spasit ćemo i sačuvati Bosnu.”

“Naš cilj je demokratska država – višenacionalna i višepartijska. Ovo opredjeljenje daje našem političkom modelu izrazitu prednost pred očigledno retrogradnim, jednonacionalnim, jednovjerskim i jednopartijskim konceptom Karadžićevog SDS i Bobanovog HVO-a. Naš demokratski koncept uvjet je naše političke, pa i vojne pobjede u ovom ratu. Bez tog koncepta nema cjelovite Bosne. Neprihvatljivi su zahtjevi da mi neprijatelju u svemu odgovorimo ravnom mjerom. Prvi razlog (i razlika) je principijelne naravi: mi smo demokrate, oni su fašisti. Druga razlika je što oni hoće cijepanje Bosne i za sebe traže jedan dio tako razbijene Bosne, mi hoćemo cjelovitu Bosnu u međunarodno priznatim granicama. Ovakva Bosna moguće je samo

kao demokratska država. Politička isključivost i radikalizam imaju svoju cijenu, a to je redukcija političkog cilja od cjelovite Bosne na njen dio. Ta zavisnost je prvo što moramo znati ili, ako ne znamo, to treba da naučimo i objašnjavamo narodu. Mi ne možemo imati naš cilj, a njihovu političku logiku. Stoga mi ne možemo rezonirati na slijedeći način: oni ruše džamije, mi ćemo rušiti crkve, oni protjeruju naš narod, mi ćemo protjerivati njihov itd. Uostalom, mi smo država, oni su paradržave, naša Armija je vojska, njihove oružane formacije su paravojске... Kad je riječ o ratu i miru, nastaviti ćemo se držati naše devize: pregovarati gdje god možemo, ratovati gdje moramo. Ne smijemo propustiti nijednu šansu za mir. Rat ne smije da traje nijedan dan duže nego što je neophodno. To je naš dug prema narodu koji je prošao kroz neviđene patnje.”

“Naš cilj, pod svim uvjetima, ostaje cjelovita i demokratska Bosna. Neko je sasvim opravdano i umjesno primijetio da je npr. Sedma muslimanska svojom borbom objektivno više pridonijela očuvanju građanske Bosne od svih samozvanih i grlatih demokrata koji sjede kod kuće i o Bosni samo pričaju. Šta tekbir ili selam smetaju demokraciji? Prvi slavi Boga, a drugi priziva mir. Kome to može smetati i kakva je to ideologizacija? U Bosni za kakvu se mi borimo niko neće biti prisiljavan da vjeruje ili ne vjeruje, niti će biti progonjen zbog svoje vjere, nacije ili političkog uvjerenja.”

“Ograničenih i zlonamjernih ljudi uvijek ima više nego što treba. Zato moramo uvijek ponovo naglašavati naš osnovni cilj. To je cjelovita i demokratska Bosna i Hercegovina. To je tolerantna zajednica ljudi i naroda, zasnovana na slobodi i ljudskim pravim. Znajte da samo takva Bosna može opstati.”

"Vidite kako se na čudan način historija ponavlja. Sad ponovo imamo u Bosni neku sliku iz Drugoga svjetskog rata. Taj rat dobro pamtim. Kada je počeo rat, bilo mi je 20 godina. I tada su bili četnici i ustaše. I sad ih, evo, ponovno na sceni. Samo gori četnici od onih četnika, gore ustaše od onih ustaša, to sasvim sigurno mogu kazati, jer one ustaše ipak nisu srušile ni most, ni džamije po Mostaru, a ove to jesu. Sad se postavlja pitanje: ko je ta treća strana? Onda su treća strana bili partizani. I sad ima treća strana. To je naša narodna bosanska vojska, koja nema onaj ideološki, komunistički predznak, koja je demokratska. Mi ne spadamo u ljude koji smatraju da historija počinje sa nama. Historija Bosne počinje prije hiljadu i kusur godina. I sve što je dobro iz prošlosti treba naučiti i pamtiti. I onda sam kao mlad čovjek išao po Bosni, baš sam bio u Gradačcu koncem 1944. godine, gdje mi je brat živio. Dolazile su razne vojske. Kad dolaze četnici i ustaše, narod bježi. Jer to su bile vojske koje ubijaju građane. A kad dolaze partizani, narod ne bježi. Narod nije znao za komunizam, niti ga se to puno ticalo. Partizani nisu puno o njemu govorili, neće ni govoriti sve do '45., '46. godine, dok nisu učvrstili vlast, nego su govorili o oslobodilačkom ratu i pratio ih je glas vojske koja ne ubija nejač. Partizani jesu bili i grubi i ponekad surovi, prema protivnicima, ali je činjenica da nisu ubijali žene i djecu. I zato su pobijedili. Mi to trebamo dobro upamtiti i trebamo izvući pouku: Mi ćemo pobijediti ako nas bude pratio glas vojske koja ne ubija žene i djecu. Ako to ne bude slučaj, onda će se sve pretvoriti u jedan krvavi koloplet triju vojski koja jedna drugu goni, gdje su svi isti. Mi se moramo izdvojiti i biti drukčiji. Tako ćemo pobijediti! Usprkos svemu!"

"...Još u ratu, u onim najstravičnijim

danima, mi se nikada nismo zaboravili niti smo dozvolili samovolju. Pozivali smo naš narod na hrabrost i borbu, ali i na ljudskost i poštivanje Božijih i ljudskih zakona. Govorili smo našim vojnicima: Pobijedit ćemo ako se viteški borimo i spriječimo nasilje prema nejači, ženama i djeci. To je davalo moralnu snagu našim borcima, a našoj zemlji pribavilo poštovanje i priznanje svih ljudi dobre volje u Svijetu. I kada uz nas nisu bili političari i svjetski moćnici, uz nas su bili obični ljudi, koji čine snagu svake zemlje i na kojima počiva svijet."

"Ni u vrijeme najtežih iskušenja i brutalnog nasilja nad stanovništvom Srebrenice i Žepe, legalna vlast nije dozvolila revanše nad srpskim civilima. Uvijek smo našli snage da razlikujemo srpski narod od Karadžićeve vojske i to ćemo i ubuduće činiti."

"Na teritoriju pod kontrolom legalne Vlade ostale su čitave džamije, katoličke i pravoslavne crkve i sinagoge, nije bilo cenzure ni političkih procesa. Nije bilo ni osvete ni revanša."

"Kad je riječ o odbrani Bosne i stvaranju Armije BiH, mi imamo običaj da kažemo da se dogodilo čudo. Ali, strogo uzevši, čuda ne postoje. Mi smo u ovoj borbi doživljavali i pobjede i poraze. Pobjeđivali smo kad smo učinili sve što je bilo potrebno da neka akcija uspije: kada smo se materijalno i psihološki pripremili, dobro procijenili naše snage i snage protivnika i proračunali sve što živ čovjek može da proračuna. Ako bi neko neopravdano zakasnio, ako bi se dozvolilo stvaranje glasina i panike, ako bi još radio alkohol, a svega toga je ponekad bilo, doživljavali smo poraze. Dakle, nema čuda, ima dobre i loše procjene i dobre i loše pripreme. Postoji poslovice: hrabrima Bog pomaže. Upravo je tako: Bog je dao

zakone uspjeha i neuspjeha i ko se tih zakona ne drži – taj gubi. Tu nema protekcije. Ako mi danas, nakon tri godine, možemo da konstatiramo stalni i "čudesni" rast naše Armije, onda je to samo dokaz da smo se držali zakona borbe i uspjeli da iskoristimo i koordiniramo sve pozitivne elemente naše snage: hrabrost naših ljudi, znanje naših oficira, pa i opći obrazovni nivo našeg naroda. Ovo posljednje nam je, na primjer, omogućilo da oživimo vojnu proizvodnju. Neobrazovan i zaostao narod to ne bi mogao. Ako bih htio da nastavim tu analizu, onda bih spomenuo kako je Armija, takva kakva jest, rezultat organiziranog rada iz jednog centra, ali i spontanog doprinosa i otpora velikog broja malih grupa širom zemlje. Mi smo uspjeli da sve to sintetiziramo i koordiniramo. U glavni tok ulile su se stotine malih izvora i potočića, što je sve skupa stvorilo moćnu rijeku otpora. Na tome su radile hiljade znanih i neznanih ljudi. Neko je učinio više, neko manje, ali ni jedan čovjek ili grupa ne mogu svojatati samo za sebe odbranu Bosne. To bi bilo

suprotno historijskoj istini."

"I čeka nas, ako Bog da mir. Ne može odmah sad, ali uskoro. I spremite se, dobro se spremite za taj mir. Naš Pejgamber je, kad se vratio iz jedne teške bitke, rekao da ide iz male bitke u veliku bitku. I zaista, ono što nas čeka kad se zaključi mir, neće biti nimalo lahko. Bojim se da ćemo često pomisliti na one dane kad je bio samo rat. Kažu, kad je bolestan, čovjek ima samo jednu želju – da ozdravi, a kada ozdravi – onda se javi stotinu želja i ponekad bude nesretniji nego kad je bio u krevetu. Slično je sa narodom koji ratuje i koji je u ovakvoj situaciji u kakvoj smo mi. Njemu se čini: kad ove granate prestanu i dođe mir, onda će sve biti lahko, onda je pred njim ravan put. Ovdje vas je većina mladih ljudi. Ogromni problemi nas čekaju: srušena industrija, nezaposlenost, glad... Sad nas svijet hrani. Svi manje-više, jednako dobijaju. Međutim, ono što dolazi, krajnje su nejednakosti – imat ćete bogataša, ratnih profitera koji će, da upotrijebim taj ovdje potpuno opravdani izraz, eksploatirati onaj obični svijet koji neće imati posla. A onda, naravno, neizbježna pitanja pravde i nepravde... Neka nam je Bog na pomoći."

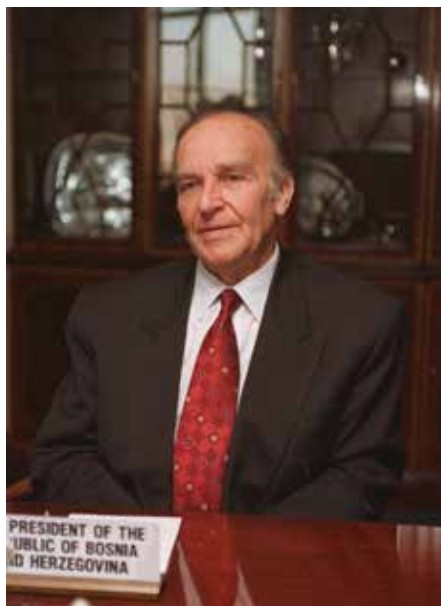
"...što se tiče nepravde, nje je bilo i bit će je. Ko god vam kaže da će je iskorijeniti, laže. Može se govoriti samo kako će je biti manje... Prije dvije godine, bilo je to negdje u sjevernoj Bosni, sjećam se, bila je jesen, sipila je neka hladna kiša, ja sam govorio pred nekom jedinicom. Kad sam završio, izašao je jedan borac i upitao me, snebivajući se, da li može postaviti jedno pitanje. Rekao sam, naravno, da može. Njegovo je pitanje glasilo: Predsjedniče, kada pobijedimo četnike i dođe sloboda, hoće li biti nepravde? Moram priznati da me je njegovo pitanje zbunilo. Stao sam na čas, a onda mu odgovorio kako sam

osjećao: 'Bit će nepravde, momče, i morat ćete se protiv nje boriti kao sada protiv četnika.' To i vama sada kažem. Nepravda neće sama otići, kao što ni četnici nisu, a ponekad mi se čini da je nepravda upornija."

"Dayton je kompromis, a kompromisi nisu pravda. Ipak, ne umire se više u Bosni. A umiralo se mnogo i svakodnevno. To je moralo da prestane i mi ne treba da žalimo. Ako ponekad požalimo što smo potpisali Dejtonski ugovor, sjetimo se onih koji su, zahvaljujući tome miru, ostali u životu. A radi se o hiljadama naših momaka koji bi u nastavku rata poginuli ili ostali invalidi. Zbog njih taj mir je dobar, jer umiranja je bilo previše. Naš narod je mali narod i on nije mogao nastaviti da svaki dan broji svoje mrtve i osakaćene."

"Ovo možda nije pravedan mir, ali je pravedniji od nastavka rata. U situaciji kakva jeste, u svijetu kakav jeste, bolji mir se nije mogao postići. Bog nam je svjedok da smo učinili sve što je bilo u našoj moći da mjera nepravde za naš narod i našu zemlju bude manja."

"...Mnogi misle da je naša pregovaračka pozicija, nakon vojnih pobjeda u saradnji sa hrvatskom vojskom u julu i augustu 1995. i bombardiranja srpskih pozicija koncem augusta početkom septembra 1995. bila veoma povoljna, što nikako nije tačno. Zaboravlja se da je bombardiranje srpskih položaja od strane NATO-a bilo sastavni dio američke mirovne inicijative koja je bila krenula polovinom augusta 1995., pa je naše manevarsko polje, uprkos našoj vojnoj inicijativi, bilo uže nego bilo kad u toku rata. Hrvatska je već u septembru bila istupila iz zajedničkog fronta i zaprijetila prekidom linija snabdijevanja, Amerika se solidarisala sa Evropom i, po prvi put, sko-

ro ultimativno zahtijevala obustavu rata, imajući vlastitu viziju mira. Postojala je realna opasnost da ostanemo usamljeni i da, u slučaju tvrdoglavosti, u nastavku izgubimo rat ili dodemo u vrlo tešku situaciju. Zato je Dayton takav kakav jest."

"...mislim da mi u ovoj odluci nismo pogriješili. Narod je predahnuo, nema više umiranja, borba za cjelovitu Bosnu i Hercegovinu se nastavlja, samo drugim sredstvima."

"Dayton je mogao unekoliko izmijeniti stanje, ali nije mogao potpuno izbrišati realnosti na terenu. Uzalud je čovjeku koji je pretrpio saobraćajni udes i polomio se govoriti da bi bilo bolje da nije izgubio nogu i da nema ožiljke na licu. A Bosna je pretrpjela strašan udes i važno je da je preživjela. Stvari će se postepeno popravljati."

"Naš cilj bio je i ostao cjelovita i demokratska Bosna. Odredbe Ugovora to garantiraju, ali hoće li te odredbe postati život, ili će ostati mrtvo slovo na papiru, to od ovog trenutka dobrim dijelom za-

visi od nas, od toga šta mi hoćemo i šta možemo. Borba za te ciljeve nije izgubljena, ali nije ni dobijena. Ona se nastavlja drugim, miroljubivim sredstvima, ne silom oružja kojeg smo bili lišeni, nego snagom ideja i duha. Vjerovali smo i tvrdili da je naš model višenacionalne zajednice i otvorenog društva nadmoćan i da ne može izgubiti. Došlo je vrijeme da to sebi i drugima dokažemo."

"Bosna je, hvala Bogu, spašena, a kakva će ona biti, to će danas određivati njeni narodi, sutra možda njeni građani. To je realnost Bosne. Bilo kako bilo, ništa se silom i bez dogovora u Bosni uraditi neće moći... Mi smo spremni da idemo u susret takvoj Bosni."

"Naša zemlja i naš narod bili su osuđeni na uništenje. Sam naš opstanak je naša pobjeda."

"Moja borba za Bosnu nije bila pravolinijska. Istorijske činjenice su poznate i ja ih niti namjeravam, niti mogu mijenjati. To je neka izlomljena, cik-cak linija, u ovisnosti od situacije u samoj Bosni i van nje, ali opšti smjer je bio uvijek isti: očuvanje Bosne kao cjelovite države u njenim međunarodnim i priznatim granicama. Bio je Carringtonov, pa Cutileirov, pa Vance-Owenov, pa Owen-Stoltenbergov plan, pa konačno Dayton. Štošta se mijenjalo, ali konstanta svih tih planova bila je očuvanje Bosne kao države. Po svim zakonima vojne i političke logike, s obzirom na odnose snaga i ponašanje svijeta, Bosna je trebala biti zbrisana sa političke karte svijeta. Sjetite se, u jednom periodu, dugom, za nas beskrajno dugom, od decembra 1992. do aprila 1994. bili smo potpuno opkoljeni, imali smo tri fronta: Karadžić, Boban, Abdić. Ali, evo, Bosna je opstala. Pregovori su u tome odigrali svoju ulogu jer mi smo paralelno i jačali

svoju odbranu i osiguravali kakvo-takvo prisustvo svijeta u Bosni. Ne znam da li sam uvijek vukao najbolje poteze, ali sam uvijek radio po najboljem svom znanju i savjesti i bio spreman saslušati savjet drugih. Nikad se nisam rukovodio strahom ili nekim ličnim razlogom. Biće potrebna izvjesna istorijska distanca da se stvari objektivno i pravično procijene."

"Bosna ne trpi isključivost. Ovakva kakva jest, višenacionalna i viševjerska, ona traži nekoga kome to šarenilo ne smeta. Nama ne smetaju ni crkve ni katedrale, mi smo naučili živjeti sa ljudima koji drukčije misle i osjećaju i smatramo to svojom prednošću. Stoga smo mi Bošnjaci, mi muslimanski narod Bosne, predodređeni da budemo predvodnici nove integracije Bosne. Ne da bi Bosna bila unitarna država – ona to ne može biti – nego da bi bila i ostala cijela, U toj misiji, i u tom nastojanju, sigurno nećemo biti sami. Ima, hvala Bogu, još mnogo ljudi koji vole Bosnu."

"Da li je jačanje bošnjačkog naroda u interesu cjelovite i demokratske Bosne ili vuče u suprotnom pravcu? Ili jednostavnije, koja od slijedećih premisa je tačna: što jači bošnjački narod, to jača Bosna ili ona obrnuta: što slabiji bošnjački narod – to jača Bosna? Ima ljudi koji vjeruju da je ova posljednja tačna i da bi za cjelovitu i demokratsku Bosnu bio koristan, čak i neophodan, neki zaborav bošnjačkog naroda. Po njima, dobro bi bilo da on zaboravi svoju vjeru, svoje ime, svoju prošlost, sve bi to, po njima, jačalo Bosnu... Moram priznati da ja ne mislim tako. Obrnuto, vjerujem da je snažan i osviješten bošnjački narod kičma Bosne i Hercegovine i, ako ne jedini, onda glavni garant opstanka BiH, posebno u postojećoj situaciji agresivnih velikodržavnih projekata i sa istočne i sa zapadne strane. U takvim

uvjetima samo snažan bošnjački narod može spasiti i postepeno integrirati Bosnu. On je jedina realna garancija da se neće spustiti zavjesa nad Bosnom."

"Interesi bošnjačkog naroda su bili potpuno identični sa interesima države Bosne i Hercegovine. Jak i organizovan bošnjački narod je bio uvjet opstanka Bosne i Hercegovine. Za mene je borba za bošnjački narod uvijek značila borbu za Bosnu i Hercegovinu. Te ravni nisu bile ni pod kakvim uglovima, već potpuno u istoj osi."

"Najviši nacionalni cilj Bošnjaka, strogo uzet, nije nacionalan ni isključivo bošnjački – to je cjelovita Bosna, a to znači građanska Bosna i Hercegovina."

"Nacionalno osjećanje nije uzvišeno kao kozmopolitizam, ali je prirodno i zdravo stanje i bilo je snažna pokretačka snaga u historiji. Pitanje je samo mjere. Destrukcije u ime ovog načela su više izuzetak nego pravilo."

"...Svako od vas treba da odgovori na pitanje hoće li se odreći sebe ili neće, a ja vam kažem ovo: ponosan sam što pripadam ovom narodu i nikad se neću odreći toga. Častan čovjek nikad neće pristati na ono: "Zgazi me, ali me pusti da živim". Jevreji su u čitavoj historiji proganjani, ali nikad nisu pristali da se odreknu sebe. I ne samo da su se održali, nego su postali jedan od vladajućih naroda u svijetu. Nema slobode spolja. Nikada niko nikome nije poklonio slobodu. I nama ne treba ta vrsta slobode. Svaki narod mora da izbori slobodu sam ili će nestati. On mora u sebi da nađe snage, a da bi to mogao, treba prvo znati kako se zove, odakle potiče, šta mu je prošlost, sadašnjost, budućnost, mora to svoje da poštuje."

"Voljeti i poštovati svoj narod, posebno ako je on vrijedan poštovanja, kao što je bošnjački, nije nikakav nacionalizam.

To je normalan ljudski odnos."

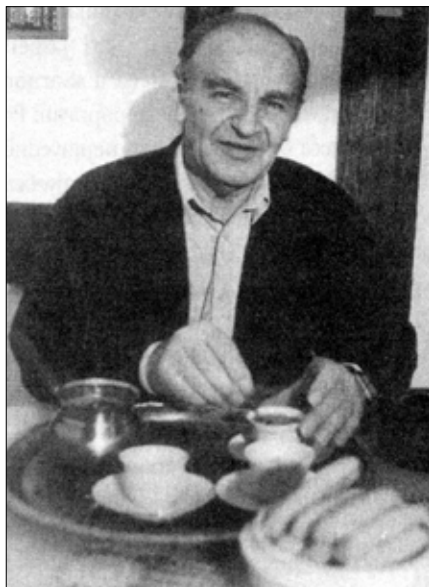
"Lično imam snažno bošnjačko nacionalno i snažno islamsko vjersko osjećanje i to mi ne smeta da se istovremeno osjećam velikim Bosancem. Ja sam tu dilemu u sebi razriješio, mnogi izgleda nisu."

"Izgleda da je stvaranje bosanske nacije kao nekog amalgama bošnjačkih, hrvatskih i srpskih nacionalnih osjećanja, nažalost, zakasnilo jer je proces formiranja hrvatske i srpske nacije u Bosni već završen. Sada se još uvijek može govoriti o Bosni kao zajedničkoj državi, o bosanskom patriotizmu ili nekom sličnom osjećanju, ali to zavisi prije svega od činjenice da li će Bosna postati prosperitetna i demokratska, da li će postati zemlja našeg ponosa. Zasad Bosna ima samo mučeništvo i otpor što može biti izvjestan razlog našeg ponosa, ali mučenički oreol nije dovoljan. Bosanstvo može postati jedan oblik nadnacionalnosti svih građana BiH i to je moguće."

"Evropski narodi stvaraju snažnu zajednicu, ali ne prestaju biti Francuzi, Nijemci, Šveđani. Oni Evropom, ili evropejstvom, nazivaju svoj zajednički interes i skup nekih zajedničkih vrijednosti. Za narode BiH, Bosna je ime za zajednički interes i skup nekih naših zajedničkih vrijednosti."

"Jugoslavija u početku nije bila loša ideja, ali nacionalni egoizam Srba upropastio je tu ideju. Srbi su sve vrijeme pokušavali da održe svoju hegemoniju u Jugoslaviji. Izvinjavam se mojim srpskim prijateljima, ali to je, nažalost, istina."

"Od svoga proglašenja 1918. godine Jugoslavija je patila od srpske hegemonije, koja je bila ugrađena u sve njene mehanizme, posebno vojsku i policiju. Dolaskom komunista na vlast 1945. godine

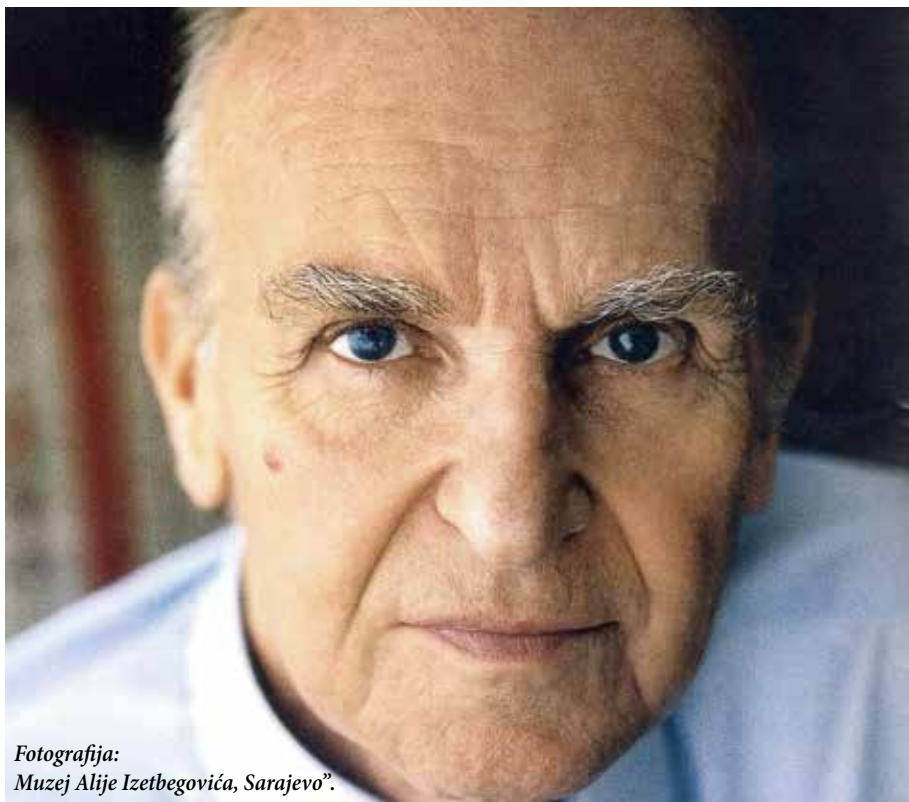

ova hegemonija bila je ublažena, ali ne i otklonjena. Pokazalo se da se radi o konstrukcionoj grešci, koja je, kako je mašina starjela, sve više dolazila do izražaja. Konačno, pojavili su se Memorandum Srpske akademije nauka i Milošević kao realizator programa. Jugoslavija se nepovratno raspadala... Zanimljivo je da smo mi tada još uvijek vjerovali da je moguće sačuvati Jugoslaviju... Naši predstavnici će se kasnije, sve do početka agresije, zalagati da se nađe način da se Jugoslavija rekonstruira na novim osnovama koji bi osigurali poštivanje principa ravnopravnosti svakog naroda... Ne treba da se danas stidimo tih naših nastojanja, iako su se ona, na kraju, pokazala uzaludna. Naprotiv, sve što smo tada govorili i činili pokazuje da smo bili odgovorni ljudi, koji su, svjesni ozbiljnosti situacije, do posljednjeg dana tragali za političkim i razumnim rješenjem. Ne treba ni da žalimo, jer "sve što je u historiji propalo, propalo je s razlogom" – kako glasi jedna često citirana rečenica o smislu historije."

"...Izvjесne simpatije prema tom čo-

vjeku nisam nikada krio. Istina je da mi se nije sviđala njegova ideologija, pa ni način života, njegovi Brijuni, vile, lovačke kuće itd., ali osjećao sam, i mislim da ne griješim, da on nije bio loš čovjek. Jednostavno, nije bio zloća, kako bi to narod rekao. Bio je komunist, ali nije bio boljševik. U jedan idejno pogriješан sistem unosiо je nešto ljudskog i podnošljivog. Kažu da je volio život, a ja iz toga zaključujem da nije mrzio ljude, jer to je povezano. Na drugoj strani, imate askete koji to nisu iz uvjerenja nego zbog nekih ličnih frustracija. Oni ne znaju ili ne mogu da žive, pa ne daju ni drugima. Oni koji bolje poznaju Tita kažu da nije bio velik strateg, ali niko ne osporava da je bio велики političar, vjerovatno jedan od najvećih на ovim prostorima u dvadesetom vijeku. Možda ova ocjena stoji u opreci sa činjenicom da se Jugoslavija nakon njega raspala, ali ja ne mislim da je on kriv za to. Srpska hegemonija, koja je genetski bila ugrađena u same osnove Jugoslavije, nosila je klicu raspada. Tito se iskreno borio protiv te hegemonije, ali tu bitku nije dobio, tu bitku je, nažalost, izgubio. Ipak, ono što je valjalo u Jugoslaviji, poticalo je dobrim dijelom od njegove ličnosti; ono što nije valjalo poticalo je od njegove ideologije ili je, jednostavno, bilo naslijeđeno."

"Moglo bi se kazati da je opredjeljenje za nezavisnost Bosne i Hercegovine donekle bilo iznuđeno. Iznuđeno time što mi jesmo željeli nešto veću samostalnost BiH u okviru Jugoslavije, ali nezavisnost naše države, onakva kakva je kasnije tražena, bila je rezultat otcjepljenja Hrvatske i Slovenije. Mi smo rekli da je svaka Jugoslavija sa Hrvatskom i Srbijom prihvatljiva, ali da nikakva Jugoslavija bez jedne od ove dvije zemlje nije prihvatljiva. Kada je Hrvatska izašla iz Jugoslavije, mi smo se našli pred izborom da ostanemo sa Srbijom i Crnom

*Fotografija:
Muzej Alije Izetbegovića, Sarajevo".*

Gorom u neakvoj krnjoj Jugoslaviji ili da idemo na nezavisnost. Opredijelili smo se za ovo drugo. I danas vjerujem da drukčiji izbor nije bio moguć."

"Mi smo se našli na historijskom raskršću: pognuti glavu i ostati u krnjoj Jugoslaviji, tačnije u Velikoj Srbiji, ili uspraviti se i krenuti u pravcu slobode sa svim rizicima koje je jedan takav izbor nosio. Odlučili smo se za ovo drugo. Kažem – odlučili, iako nisam siguran da je to prava riječ. Izboru, u stvari, nije ni bilo. Sve je bilo odlučeno karakterom našeg naroda, sve je teklo neumitno, kao u nekoj antičkoj drami. Našu slobodu mi nismo mogli upotrijebiti na drugi način. Slobodni ljudi su, u stvari, robovi slobode."

"Kažu da u politici treba napisati spi-

sak dobrih, poželjnih stvari, ali da odmah sa tog spiska treba izbaciti sve što nije realno, što se iz ovih ili onih razloga ne da ostvariti... Bolji je jedan realan kompromis nego ne znam kako idealan recept uređenja društva."

"Multietnička Bosna je moguća, anacionalna to više nije."

"Nacionalnosti, Bošnjaci, Hrvati i Srbi, su realnost Bosne i Hercegovine, pa su i nacionalne stranke realnost. Za Bosnu nisu opasni nacionalizmi, nego ekstremizmi i šovinizmi. Bosna je raskršće tri religije – islam, katoličanstvo i pravoslavlje, tri nacije – Bošnjaci, Hrvati i Srbi, i dva svijeta – Orijenta i Zapada. Stoga je zakon opstanka Bosne tolerancija i mi je zastupamo."

"...Za Bosnu je jedino pravo rješenje kombinacija nacionalnog i građanskog. To možda nije tako drugdje, ali Bosna je specifična zemlja. Ni ustavi nisu svugdje isti. Svaka zemlja kroji odijelo po vlastitoj mjeri. U Bosni građansko bez nacionalnog nije realno. A nerealne ideje, makar izgledale divne, u politici su beznačajne, i domet im je uvijek ograničen."

"SDA je bošnjačka i građanska stranka. Bošnjačka po velikoj većini svoga članstva, građanska po važnim tačkama svoga programa. To je, prije svega, snažan poziv narodu za očuvanje cjelovite Bosne na osnovama različitosti i tolerancije, to je suprotstavljanje radikalizmu i ekstremizmu u svojim redovima, to je otvorenost prema svijetu i tekovinama zapadne civilizacije i, konačno, to je praktična saradnja sa svima koji imaju slične ciljeve."

"SDA je po sastavu članstva nacionalna stranka, a po svom programu, to jest po onome čemu uči to članstvo, SDA je prava demokratska stranka. Ona je čvrsto opredijeljena za slobodu čovjeka, za njegova prava, za političke slobode u društvu, za slobode medija, a protiv cenzure, protiv diktature, protiv kulta ličnosti itd. Mislim da je to SDA u svakoj prilici dokazala, naravno, uz ograničenja koje su rat i opće historijske okolnosti nametale... Ako neka grupa ljudi okupi bošnjački narod i govori mu da nas je sve Bog stvorio jednakim, ali i podijelio na narode i vjere, dakle učinio nas različitim, da je to Njegova volja, da mora da se uzajamno poštujemo, da ne smijemo da rušimo crkve i sinagoge, da treba da štitimo slabe, da postupamo po pravdi i istini bez obzira da li se radi o "našem" ili "njihovom" itd., ako tome uči narod i ako taj narod uglavnom i postupa tako, onda je ta grupa ili stranka, po svjetskim mjerilima, demokratska

grupa ili stranka, nezavisno od toga da li to govori jednom određenom narodu ili mješavini naroda ili čitavom Svijetu. Nacionalni karakter SDA naglašavaju njeni politički protivnici jer im njen demokratski program otežava posao. Lakše je tući SDA izjednačavajući je sa SDS-om i HDZ-om. Lakše jeste, ali nepošteno je, neistinito je i – to neće uspjeti."

"Tradicionalne vrijednosti našeg naroda u Bosni su nekim strane i uglavnom je poznato kome. Opozicija je uspjela da ih okupi, ali to obilježava i njene granice. Izjednačavanje SDA sa ostalim nacionalnim strankama u BiH, SDS i HDZ, je tipičan primjer historijskog falsifikata, jer stav triju stranaka prema dvije ključne stvari – Bosni i demokraciji bio je, i danas je potpuno različit. Mi smo branili Bosnu i demokraciju, oni su rušili i jedno i drugo. Neki to, u borbi za vlast, ne primjećuju ili neće da vide... To su politički slijepci, a slijepcima najčešće ne možete pomoći."

"Ne mogu reći da kritičare baš volim, ali ih cijenim.... Mišljenja, procjene i ocjene ponekad se dobro razlikuju od mojih, ali to me ne vrijeđa, pa i ne ljuti. Ljute me otvorene laži, insinucije i namjerne poluistine, pogotovo kada saznam da se to radi za novac, a toga, nažalost, ima.

Ono što me naročito boli je njihova zloradost kad pokleknemo ili kad nešto stane što smo pokrenuli. Tada to utrošće, slave, aplaudiraju, napiju se. Sret-ni su što nešto ne ide, što je nešto naopako, kao da je Bosna samo naša, a nije i njihova i kao da će im biti bolje u Bosni u kojoj je loše."

"Protiv novinara koji su spremni da lažu, nema lijeka u demokratskoj državi, osim odgajanja naroda i podizanja opće kulture, da bi sami ljudi mogli razlikovati istinu i laž, dobro i zlo. Ali to ne može

učiniti politika, može samo kultura.

A to je mukotrpan, dugotrajan posao, ali i jedini način. Do sada nije niko ništa bolje izmislio. Novinarske laži i pretjerivanja su neizbježan nusprodukt slobode medija. Izgleda da jedno bez drugog ne ide. Ako hoćete da ukinete laži, ukinut ćete slobodu. To ide jedno sa drugim kao dim sa vatrom."

"Nikad nisam mislio da me svi ljudi treba da vole, zašto bi? I mnogo bolji ljudi od mene imali su ljutih neprijatelja, zašto da ja nemam? Isusa su njegovi sunarodnici predali Rimljanima, Gandija nisu ubili Englezi, nego njegovi, nije im bio dovoljno dobar Indijac, Rabina nije ubio Arap nego njegov čovjek, nije mu dovoljno bio Jevrej. Šta se tu može? Nad svima

nama će jednoga dana izrasti zelena trava, ali ljudi o tome ne misle."

Izvori

1. Izetbegović, Alija: Čudo bosanskog otpora. Odabrani govori, intervjui, izjave 1994. Sarajevo: BH Press, 1995.
2. Izetbegović, Alija: Govori, pisma, intervjui '95. Sarajevo: Šahinpašić, 1996.
3. Izetbegović, Alija: Odabrani govori, pisma, izjave i intervjui: 1993.-1994., Zagreb: Prvo muslimansko dioničko društvo, 1995.
4. Izetbegović, Alija: Ja izdati ne znam (priređili: Fahrudin Đapo i Zehrudin Isaković), Sarajevo: Ljiljan, 1996.
5. Izetbegović, Alija: Godina rata i mira: Odabrani govori, intervjui i pisma: '96. Sarajevo: Ljiljan, 1997.
6. Izetbegović, Alija: Govori, intervjui, izjave i pisma 1997. Sarajevo: DES, 1998.
7. Izetbegović, Alija: Govori, intervjui, izjave i pisma 1998. Sarajevo: DES, 1999.